

Мене звуть Щербаков. Артем Щербаков.

Якось я прочитав «Казино “Рояль”» про Джеймса Бонда, залпом, від початку до кінця, — і виявилося, що це найпрекрасніша книжка у світі. Мені саме виповнилося дев'ять років. Отоді я й вирішив, що душу віддам за те, аби мене прийняли до цього світу — світу ставок на червоне, секретних документів і фатальних жінок. Віддам богу, дияволу — людині, будь-кому. Як там співав Боб Ділан? «Може, диявол, а може, Господь — але в тебе має бути хазяїн».

У дев'ять я просто кайфував від свого імені. Мені подобалося, як воно звучить: уривчасто, чітко. Не гірше, ніж Бонд. У моїй уяві сяяло зелене сукно, вистукували гральні кості й дзенькали келихи. От я виріс і хизуюся чорним смокінгом з білою сорочкою. У руці я тримаю келих сухого мартіні. Ось до мене обернулася жінка, вродлива й доросла, на ній вечірня сукня й аромат багатства. Я простягаю їй келих, схиляюся до смарагдової сережки й кажу, як мене звати.

От про що я мріяв у дев'ять років.

Потім мені виповнилося двадцять, і з'ясувалося, що за бажання можна найнятися на службу й до самого диявола. Це був перший вечір, коли я завис у казино «Шамбала» на узбережжі Азовського моря. Я приїхав до «Шамбали» на півтора місяця. Там, між двома кубанськими хуторами, збудували ігрову зону «Азов-Сіті» — таке собі російське Монако. У «Шамбалі»

все було ніби в книжці про Бонда, один в один: до третьої ночі запах поту й тютюнового диму ставав нестерпним. Смокінг мені видали напередодні, він був трохи не на мій зріст. У підсобці я знайшов прасувальну дошку й випрасував білу сорочку дешевою китайською праскою. Узяв у бармена келих із сухим мартіні й поніс його через залу, до столика номер А21. Там сиділи брюнетка в леопардовій сукні й мужик у водолазці під піджак. Я поставив келих перед брюнеткою.

— Хлопче, як тебе звати? — сказала вона.

— Щербаков, — сказав я, — Артем Щербаков.

— Ага, — сказала брюнетка, — значить, Тьомчик. Слухай, Тьомчику, а принеси-но мені ще роли з крабом.

І я пішов по роли з крабом.

Отоді я й сказав собі: друже мій, будь обережним зі своїми бажаннями.

Але бути обережним не вийшло.

Спливло три роки. Тепер мені двадцять три. Сиджу в Києві. Чуже місто, чужа квартира. Квартиру винаймає мій інститутський друг Ваня, він переїхав у Київ ще до початку війни. Хлопець він хороший, але дивний: машину купувати не хоче, їздить в офіс на велосипеді, м'ясо не їсть, бо йому так дівчина сказала. Ваня пустив мене пожити, доки я не знайду роботу.

Зайнятися мені особливо нічим, тож я травлю Вані всілякі баєчки: як я народився в пустелі, як у дев'ять років наново вчився ходити, як торгував наркотиками і як працював офіціантом. Як видавав себе за репортера CNN і як олень, що вискочив із лісів штату Вісконсин, одного разу зжер мої труси. Як я продавав крадене армійське паливо в Секторі М, як побачив війну й став секретним агентом. Ненадовго. І не зовсім секретним. Але все ж таки...

Потім мене зазвичай тягне на сигарету. Я беру пачку й виходжу на балкон, але не підкурюю, а ходжу туди-сюди, лупцюю повітря і горлаю. Мовчки горлаю, щоб ніхто не чув. А Ваня тільки рже.

— Здуріти! — каже Ваня. — Ти мені нічого не розповідав, тут же цілий серіал можна зняти!

— Та ну тебе, — кажу йому. — Я взагалі інше хотів сказати. Мені вже двадцять три, і я не розумію, хто я такий. Хто я, блядь, такий?

— Записуй, — каже Ваня. — Неодмінно все записуй. Може, книжку потім видаси. Прославишся.

— Легко сказати «записуй», — кажу. — Я не вмію.

— Розповідати ж ти вмієш? — каже Ваня. — Ну й усе. От як розповідаєш — так і записуй. Зрозумів?

Ваня дав мені запасний ноутбук. Іще Ваня дав мені кілька порад.

Сказав, що треба спробувати писати щодня, бо так легше втягнутися. І не випендрюватися зі словами, писати просто. Нічого не боятися й не брехати. Казати правду важко. Тому треба згадувати людину, якій не захочеш брехати, і уявляти, ніби розповідаєш свою історію їй.

Я подумав — і обрав.

Розповідатиму все тобі, па. Мамі мої історії знати не варто. Дід їх уже ніколи не почує. Лишаєшся ти, па.

Зі зрозумілих причин я тебе ніколи не бачив. Мама казала, що ти пішов із сім'ї, коли вона була на третьому місяці, і забрав із собою всі фотографії. У соцмережах тебе немає, але я уявляю твою зовнішність.

Я ж бо твій син. І я бачив свою фізіономію в дзеркалі.

Борода в мене прорізалася ще в десятому класі. Піка кругла, як лаваш. Вуха пельменями, стирчать перпендикулярно до

скронь. Ще в мене величезний вірменський ніс. Це все твої подарунки. В українській родині Щербакових більше нема нікого, хто був би схожий на хача, — я один такий.

І коли гість у шкіряному піджаку, який-небудь кочарян чи саркісянц, лишав на моїй зміні хороші чайові, я казав йому «брате».

Але я забігаю наперед. Краще розповідатиму все послідовно, від самісінького початку. Відтоді, як я народився в прикордонному містечку на південь від Ашгабада. У пустелі. Годиться.

Навесні 1993 року вагітна мною мама вирушила з дідом із Ашгабада на південь у робочу поїздку. Дід служив у міністерстві сільського господарства Туркменістану. Його там підвищували й підвищували, і він весь час роз'їжджав країною. Мама чомусь напросилася з ним у відрядження до містечка серед пустелі, де Туркменістан межує з Іраном. Тоді вона була на восьмому місяці.

Дід із мамою відмотав машиною чотириста кілометрів на південний схід. Він проінспектував місцевий радгосп, подивився на вимираючих баранів у Бадхизькому заповіднику. Коли настав час повертатися, я вирішив, що у світі має стати на одного барана більше, тож попросився назовні.

Акушер, який приймав пологи, не говорив російською. Мама ж знала туркменською лише кілька слів. Акушер спитав, як її звати. Мама подумала, що він питає про ім'я дитини, і тут-таки, у палаті, вирішила назвати мене на честь діда.

Так і вийшло, що мене звати Артем.

Так я народився в Каракумах.

У пустелі не буває справжньої зими. Весна спливала непомітно — кілька дощів, і на цьому все. Літо плавило асфальт і випалювало моє волосся. Садівники, які підстригали кущі в ашгабадських парках, вбиралися в біле, на них були балахони й маски з вирізами для очей, тож здавалося, ніби в місті висадився Ку-клукс-клан. Восени на вулиці ставало не так спекотно й сухо. Зима була дощовою і короткою.

У січні 2002 року до нашого будинку в Ашгабаді вселилася туркменська сім'я. Їхня вантажівка проїхала в нас під вікнами, і враз пішов сніг — уперше й востаннє в тому році.

Я побіг дивитися, як вивантажуються нові сусіди. Приїхали килими, згорнуті в гігантські самокрутки, розкладний диван і ящики, в яких дзенькало скло. За вантажівкою під'їхав старезний «москвич» із причепом. Мужичок у рваних кросівках вивантажив із причепа глиняну піч із круглим горлом, схожу на велике осине гніздо, — тандир. Приглядала за мужичком бабуса в зеленій спідниці до самісіньких п'ят і бузковій хустці з візерунками. Сніг лягав на хустку й одразу ж танув.

Чого чекати від туркменів — ніхто не знав. Вони поселилися у квартирі на першому поверсі, що її звільнили євреї, які виїхали до Ізраїлю. На другому поверсі жив мій друг Давид із мамою — гладкою і добродушною жінкою. Я ніколи не бачив її без кухонного фартуха. На четвертому мешкав Андрій. Його батьки торгували імпортованими шмотками. Були ще старенькі з Новосибірська, зросійщені прибалти й родина з Дагестану. На сьомому поверсі жили ми — у просторій трикімнатній квартирі. Громадяни радянської імперії, якої вже не було.

Звичайний панельний будинок, яких багато в Ашгабаді. Наші вікна виходили на вулицю Герогли. П'ять чи шість зупинок на тролейбусі до мармурового палацу Туркменбаші, із золотим куполом і фонтанами біля парадного входу. Поруч базар і Пушкінський театр. П'ятнадцять хвилин пішки до моєї школи коло стадіону «Копетдаг».

По периметру квартал був забудований хрущовками й корпусами гуртожитку медичного інституту. Оперізував хрущовки й корпуси арик із каламутною водою. У дворі — пустир, гаражі, дитячий майданчик із пісочницею. Це було наше царство. Була така дворова легенда: якщо копнути в пісочниці, то знайдеш

люк, який веде прямісінько до покійницької медінституту. І один пацан випадково провалився туди, зістрибнувши в пісочницю з даху гаража. Знайшли хлопця тільки через три дні, коли він задубів. Андрій тільки кривився, а Давид від цих історій ставав білий, мов стіна. Нам було по вісім років.

Під наглядом бабусі мужичок поставив тандир на основу із цегли, тут-таки біля входу в під'їзд. Декілька днів ми спостерігали, як старенька в хустці щоранку виносить у двір стілець і сидить на повільному зимовому сонці. Там її і застав дід, повернувшись із відрядження.

— Це що? — спитав він і показав рукою на піч.

Стара мовчки підвелася й почимчикувала в під'їзд. Замість неї на ганку з'явився чисто виголений, повненький туркмен у футболці з олімпійським ведмедиком. Він обійняв діда й повів його в будинок.

За тиждень, уранці, той-таки мужичок у кросівках вкопав у дворі дерев'яні рейки заввишки в півтори людини, напнув між ними мотузку, зробив навіси з рожевої та бірюзової тканини, виніс у двір стіл, табуретки й стільці. Тандир розпалили. Дві туркменські жінки замішували тісто й пекли коржі. Увесь будинок вийшов пригощатися.

Я отримав два.

У коржів був пухкий борттик і тоненька хрустка серединка.

Наприкінці останньої чверті в школі змінили розклад і поставили природознавство на п'ятницю першим уроком. Найочікуваніший день тижня тепер починався з появи Тундри.

Олена Миколаївна на прізвисько Тундра заходила до кабінету й позирала на нас крізь окуляри в гігантській оправі. Клас гуркотів стільцями, кидав на підлогу олівці й галасував. Я зайняв своє місце за передостанньою партою в середньому ряду. За мною, на «камчатці», всілися Сабір і Нурік. Однакові смагляві лица, один високий, другий маленький.

Тундра взяла з підвіконня касетний магнітофон і поставила його на вчительський стіл. З-поза розсувної грифельної дошки вона вийняла аплікацію в багетній рамці: зелене полотно, на ньому півмісяць із п'ятьма зірками й бордова смуга з п'ятьма орнаментами, за кількістю велятів — прапор Туркменістану, предмет гордості молодших класів, які виготовили його до минулого Дня незалежності.

Усі повсідалися, шум у класі вщух. Тундра піднесла руку. Це був знак приготуватися до читання клятви з «Рухнами». Я набрав повітря. Тундра повела кистю. Ми почали.

Туркменістане, люба вітчизно, краю мій рідний, і в думках, і серцем я завжди з тобою.

З-під стелі з офіційного портрета нам по-батьківському всміхався Туркменбаші. Масивне підборіддя він поклав на

долоню. На підмізинному пальці автора «Рухнами» сяяв золотий перстень завбільшки із сірникову коробку.

За найменше зло, заподіяне тобі, нехай відніметься рука моя.

Я глянув на перший ряд, де сиділи вчительські мазунчики. Ніхто з них мене не цікавив, окрім Даліди. Я втупився в її потилицю. Даліда сиділа зі своєю подругою Міркою. Як завжди, вона підколола волосся. Я пам'ятав усі її дурнуваті шпильки: із ведмедями, із бабкою, звичайну перламутрову та ще одну у формі ромашки. Упродовж годин я витріщався на них, замість того щоб слухати пояснення вчителів про те, як розкривати дужки або ж як сходяться тектонічні плити під поверхнею Землі.

За найменший наклеп на тебе нехай знесиліє язик мій.

У мить зради батьківщині, Сапармурату Туркменбаші Великому, священному стягу твоєму нехай зупиниться дихання моє.

Мій сусід по парті захлюпав носом, намагаючись робити це якомога тихіше. Тундра опустила руку й натиснула на кнопку касетника. Залунали перші такти гімну, загриміли ударні й духові. Ми заспівали.

Туркменбашін гуран, бейлик бінаси

Беркара девлетім, жигерім жаним.

Туркменської я не знав. У школі ми співали гімн щоранку, перший куплет застряг у пам'яті сам собою. Я мимрив його абияк, а потім просто розтуляв рота.

Сусід шумно видихнув і знову захлюпав носом. Я скося зиркнув на нього. На верхню губу з носа у нього сповзала прозора крапля. Він витер її рукавом. Край рукава прикрашали засохлі білі патьоки. Із задньої парти на нашу впала паперова кулька.

— Сопля, — прошепотів Нурік, — агов, сопля тече. Витерти треба?

Сусід не обернувся.

Ще одна паперова кулька луснула його по вуху. Голова в нього пішла в плечі, він продовжував співати. Нурік узяв лінійку й тицьнув нею сусідові в потилицю. Той сіпнувся всім тілом. Я озирнувся назад і сказав Нуріку:

— Відчепись від нього.

Нурік захихотів. Сміявся він, як гієна з мультфільму. У мене за спиною засовався Сабір, штовхнув ніжку мого стільця. Тундра зблиснула окулярами в наш бік.

Нурік продовжував орудувати лінійкою. Він то ледь-ледь торкався гострим кутом шиї сусіда, то натискав сильніше. Коли хор дійшов до останнього рядка шостого куплету, сусід не витримав. Отримавши черговий тичок лінійкою, він схопив підручник природознавства, розвернувся і пожбурих у Нуріка. Нурік пригнувся. Підручник пролетів у нього над вухом і влучив у скляні дверцята шафи, де припадали пилом наочні посібники. Шафа задзвеніла.

Тундра вдарила по клавіші магнітофона й загорлала:

— Це що таке?

Допит учасників інциденту тривав хвилину. Мене Тундра слухати не схотіла. Сабір і Нурік репетували, перебиваючи один одного, сусід мовчки витирив рукою носа. У щоденнику в нього з'явився запис червоною ручкою.

Даліда обернулася до нас лише один раз. Потім вона сіла рівно й розгорнула підручник. Так ми й просиділи до дзвінка — вона дивилася в книжку, а я дивився на неї.

Наступний урок був у тому ж таки класі. На перерві Даліда взяла зошит, дістала з портфеля яблуко й вийшла у коридор. Я знайшов її на першому поверсі. Вона залізла з ногами на підвіконня біля вікна, що виходило на подвір'я, коло стіни, де висів стенд у дерев'яній рамі.

— У тебе є розклад? — спитав я.

Даліда глянула на мене.

— Так, — сказала вона.

Я стояв перед нею і м'явся. Що б іще сказати? Нічого розумного придумати не встиг, бо хтось узяв мене ззаду за шию мокрою п'ятірнею. Я вивернувся. Переді мною стояли Сабір і Нурік. Я був більший за Нуріка, але вони були старшими, а Сабір вищим від мене на голову.

— Жирний, чого лізеш? — сказав Нурік. — Учителю чого жалієшся?

Я промовчав, тільки руки потер.

— *Кокани сікеїм*, — сказав Нурік, — і маму твою теж. Додому йди жалітись.

— Сам додому йди, — сказав я, — і лінійку свою собі в дупу засунь дорогою. Чого ти його чіпаєш?

— У тебе теж шмарклі будуть, — сказав Сабір. — Він заразний.

Даліда зіскочила з підвіконня.

— Чого ви до нього причепилися? — сказала вона.

— А ти відвали, коза, — сказав Нурік.

Я мовчки штовхнув його в груди. Сабір узяв мене за горло.

— Ти що, не второпав? — сказав він.

Я спробував вирватися. Сабір здавив міцніше й стукнув мене головою об дерев'яну раму.

— Тепер уторопав? — сказав він.

Я кивнув. А що мені лишалося робити? Він був вищим і сильнішим.

Задзеленчав дзвоник. Сабір розтиснув пальці, Нурік скривився і цикнув, вони пішли в клас. Я зачекав і посунув за ними. Даліда йшла поруч. Сорочка в мене вилізла зі штанів, я заправляв її на ходу й намагався не дивитися на Даліду.

У кабінеті Даліда сказала: